

Kuvataidekasvatus kestävyyden vipuvoimana

Maria Huhmarniemi

Lapin yliopisto

maria.huhmarniemi@ulapland.fi

Timo Jokela

Lapin yliopisto

timo.jokela@ulapland.fi

ABSTRAKTI

Ympäristökriisien myötä kestävyysorientaatio on suunnannut kasvatuksen tavoitteita: tiedostamista, ongelmaratkaisutaitoja ja kohtuullisuutta. Kuvataide on yksi koulujen oppiaineista, jolla pyritään kestävyysmurrokseen. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen tieteenalalla kestävyysliittyvää tutkimusta on tehty 1990-luvulta lähtien. Tutkimuksellisenä lähestymistapana on usein ollut taideperustainen toimintatutkimus, jossa kehitetään kuvataidekasvatuksen strategioita ja käytäntöjä erityisesti pohjoisessa toimintaympäristössä. Systeemiajattelu ja paikkakasvatus ovat toimineet teoreettisena viitekehyksenä pedagogiikan kehittämisessä. Tässä artikkelissa arvioidaan tehtyä toimintaa ja tutkimusta 2000-luvulla. Artikkelin nostaa esille kestävyysmurrokseen, systeemiseen muutokseen, ekososiaaliseen sivistykseen ja ekokulttuuriin painottuvia käytäntöjä tarkastellen niiden kytköksiä ja solmeutumisia. Kuvataidekasvatuksella on potentiaalia merkittäväksi tekijäksi ja katalyytiksi ympäristömyönteisten arvojen sekä systeemisen ajattelun, kestävyyttä edistävien aloitteiden ja ekokulttuurisen kestävyysedistämisen. Paikkasidonnainen kuvataidekasvatus on kulttuurisen kestävyysmurroksen vipuvoima.

AVAINSANAT

kuvataidekasvatus, kestävyysmurros, taideperustainen toimintatutkimus, ekokulttuuri, ympäristökasvatus

DOI

[10.54916/rae.145623](https://doi.org/10.54916/rae.145623)

ILMESTYMISPÄIVÄ

21/03/2025

Art education as a leverage point for sustainability

Maria Huhmarniemi

Lapin yliopisto

maria.huhmarniemi@ulapland.fi

Timo Jokela

Lapin yliopisto

timo.jokela@ulapland.fi

ABSTRACT

With the ongoing environmental crises, sustainability orientation has shaped educational goals towards fostering awareness, enhancing problem-solving skills, and promoting moderation of consumerism. Visual art is one of the school subjects that supports sustainability transformations. Since the 1990s, the Faculty of Art and Design at the University of Lapland has conducted art education research on sustainability. This research has frequently employed art-based action research to develop strategies and practices tailored to art education in northern contexts. Systems thinking and place-based education have provided theoretical framework for pedagogical development. This article evaluates the activities and research conducted in the 21st century, emphasizing practices that focus on sustainability transformations, systemic change, eco-social education, and ecoculture. It explores the connections and intersections between these areas. Art education holds the potential to act as a catalyst in promoting environmentally positive values, systemic thinking, sustainability initiatives, and ecocultural resilience. Furthermore, place-based art education serves as a lever for cultural sustainability transformation.

KEYWORDS

visual arts education, sustainability transition, arts-based action research, ecoculture, environmental education

DOI

[10.54916/rae.145623](https://doi.org/10.54916/rae.145623)

DATE OF PUBLICATION

21/03/2025

Johdanto

Kestävän kehityksen kasvatus (education for sustainable development), kestävyyskasvatus (sustainability education) ja kasvatus kestävyysmurrokseen (education for sustainability transformations) ovat vakiintuneet kasvatus-tavoitteina. Kasvatuksen avulla tähdätään muun muassa tiedostamiseen, toimintakykyyn, ongelmaratkaisu- ja yhteistyötaitoihin ja kuluttamisen kohtuullistamiseen. Kestävän kehityksen tavoitteista vallitsee Suomessa konsensus, jota ilmentää Opetushallituksen (OPH, 2022) opettajaoppaan määritelmä:

“Kestävällä kehityksellä viitataan paikallisesti, alueellisesti ja maailman-laajuisesti ohjattuun muutokseen, jonka tavoitteena on säilyttää ja taata hyvät elämän mahdollisuudet nykyisille ja tuleville sukupolville” (kappale 1).

Suomessa kuvataideopetuksen kestävyysorientaatiolla on pitkät juuret. Kestävyteen, kestävään kehitykseen ja kestävyysmurrokseen liittyvät tavoitteet ja uudet avaukset jatkavat ympäristökasvatusta, joka on ollut erityisen vahvaa kuvataidekasvatusalla aina 1970-luvun ympäristöheräämisestä saakka. Ympäristökasvatus nostettiin peruskoulun opetukseen läpäisevästi ja sitä toteutettiin silloisessa kuvaamataidossa (Jokela, 1995, 1996, 1997; Pohjakallio, 2005). Postmodernismin ja kokemuksellisen oppimisen suuntaama taideperustainen ympäristökasvatus (Mantere, 1995), humanistisesta ympäristötutkimuksesta ammentava paikkasidonnainen taidekasvatus (Hiltunen ym., 2021; Jokela, 1997; Jokela & Hiltunen, 2014) ja nykykeskustelu posthumanismista (Ylirisku, 2021) ovat vuorollaan uudistaneet ympäristökasvatusta ja kestävyysorientaatiota kuvataidekasvatuksen alalla.

Kestävyystavoitteet ovat luoneet tarpeita kuvataidekasvatuksen ja taiteilijakoulutuksen uudistamiseen. On ehdotettu kulttuurisesti kestävämpiä lähestymistapoja taidekoulutukseen (Härkönen, 2021; Manifold ym., 2015) ja korostettu yhteisöllisyyttä ja oikeudenmukaisuutta (Garber, 2004; Hiltunen, 2009). Nämä tutkimusteemat sisältyvät Yhdistyneiden kansakuntien (YK) linjauksiin ja sen erityisjärjestö Unescon (2017) määrittelemiін kestäväן kehityksen tavoitteisiin. Unescon 2030 agendaa on tarkasteltu myös kansainvälisissä taidekasvatuksen arvioinneissa (Wagner ym., 2021).

Tässä artikkelissa tarkastelemme kuvataidekasvatusalan kestävyysorientaatioon liittyviä käsitteitä ja arvioimme Lapin yliopiston tutkimusta, jossa soveltava taide sisältyy kuvataidekasvatusalaan laaja-alaisen kuvataideopettajuuden rinnalla. Lapin yliopistossa kehittämishankkeet ja tutkimusjulkaisut ovat kiinnittyneet formaaliin, nonformaaliin ja informaaliin kasvatukseen ja soveltavaan taiteeseen. Arvioimme Lapin yliopiston kuvataidekasvatusalan toimintaa nostaen esiin kuvataiteen oppiaineen lähestymistapoja kestävyysmurrokseen kouluissa ja kuvataidekasvatuksen laajan kentän yhteisöissä ja organisaatioissa. Hankkeet ja tutkimus, joita tarkastelemme, ovat olleet tulevaisuuteen suuntautunutta taideperustaista toimintatutkimusta, jossa kuvataidekasvatusalan

henkilökunta, väitöskirjatutkijat ja opiskelijat ovat kehittäneet kuvataidekasvatuksen strategioita, opetusmenetelmiä, oppimateriaaleja ja pedagogisesti orientoituneita taiteellisia ja yhteisöllisiä projekteja ja produktioita vastaten kestävyystavoitteisiin. Tutkimuksissa ja hankkeissa on käytetty samansuuntaisissa merkityksissä ympäristökasvatuksen, kestävän kehityksen kasvatuksen, kestävyyskasvatuksen ja transformatiivisen oppimisen käsitteitä. Tässä artikkelissa tarkastelemme aiempaa tutkimusta kestävyysorientoituneen kasvatuksen yläkäsitteellä ja täsmennämme käsitteitä tulevaa tutkimusta varten.

Kestävyys, kestävä kehitys ja kestävyysmurros

Kestävyys ja kestävä kehitys ovat toisiinsa solmeutuvia käsitteitä erilaisissa merkityksissä ja laajuuksissa. Kestävyys viittaa järjestelmien, kuten ekosysteemien, organisaatioiden tai yhteiskuntien kykyyn toimia tasapainoisessa ja terveessä tilassa. Ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys painottavat erilaisia näkökulmia.

Kestävän kehityksen käsite esiteltiin 1980-luvulla vastauksena maailmanlaajuisiin talouskasvun ympäristövaikutuksiin ja sosiaaliseen eriarvoisuuteen. Se integroi ympäristölliset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset näkökohdat. Unescon (2017) mukaan kestävä kehitys vastaa köyhyyteen, epätasa-arvoon, ympäristöongelmiin ja muihin haasteisiin tavalla, joka edistää pitkäaikaista hyvinvointia. Kestävän kehityksen tavoite on kokonaisvaltainen lähestymistapa talouskasvun, sosiaalisen ja kulttuurisen oikeudenmukaisuuden ja ympäristön suojelun integroimiseen. Kun kestävyiden voi nähdä periaatteena, kestävä kehitys on sen sovellus inhimillisen kehityksen ja hyvinvoinnin kontekstissa.

Kestävyyden ja kestävän kehityksen käsitteitä ja keskusteluja tarkastellaan kriittisesti arktisessa kontekstissa (Tennberg ym., 2019). Arktisen tutkimuksessa kestävyys yhdistetään usein hauraiden ekosysteemien ja yhteisöjen, erityisesti alkuperäiskansojen, suojeluun (Gad ym., 2019). Kestävyys voi assosioitua suojelutavoitteisiin, joissa fossiilisista polttoaineista irtautuminen, luonnonvarojen käyttö, kulttuurin jatkuva muutos ja kulttuurinen moninaistuminen pysäytetään. Lapissa kestävyystavoitteeseen voi liittyä köyhyyden ja poismuuton uhka, jos ihmiset eivät voisi saada ansaintaa jatkaen luonnonvarojen käyttöön liittyviä elinkeinoja. Kestävän kehityksen käsitteen ongelmallisuus liittyy puolestaan länsimaiseen dualistiseen ajatteluun ja kehitysuskuon: voimmeko puhua kehityksestä, kun ilmaston lämpeneminen kiihtyy, kansallisvaltiot sotivat ja hyvinvointi jakautuu epätasaisesti (Kothari ym., 2019).

Kestävyysmurros viittaa monialaiseen muutosprosessiin kohti yhteiskuntaa, joka toimii planeettamme kantokyvyssä. Kestävyysmurroksen tulee tapahtua yhteiskunnan ja elämän eri osa-alueilla yhtäaikaistissa siirtymissä. Nämä muutokset koskettavat yksilöjä, yhteisöjä, erilaisia organisaatioita ja yhteiskuntia: paikallista, kansallista ja kansainvälistä tasoa. Kestävyysmurrokseen liittyvissä keskusteluissa voidaan viitata muun muassa sähköistymiseen, hiilipäästöjen vähentämiseen ja kiertotalouteen. Tavoitteena on siirtyä kohti

kestävämpää, oikeudenmukaisempaa ja ekologisempaa elämäntapaa, mikä edellyttää sosiokulttuurista muutosta sekä ajattelutapojen muutoksia muun muassa hyvinvoinnista ja oikeudenmukaisuudesta (McPhearson ym., 2021).

Kestävyysmurroksen vipuvaikutuskohdiksi (leverage points) tunnistetaan monimutkaisten järjestelmien kohtia, joissa pienetkin muutokset voivat saada aikaan kertautuvia vaikutuksia (Korhonen-Kurki & Horn, 2022; Meadows, 1999). Teoria perustuu dynamiikkaan, jossa vipuvarsi mahdollistaa suuren vaikutuksen pienellä muutosvoimalla (Meadows, 1999). Muutokset ajatusmalleissa, kuten maailmankatsomuksissa ja yhteiskunnan perimmäisissä tavoitteissa, mielletään voimakkaiksi vipuvaikutuskohdiksi (Meadows, 1999). Siivosen ym. (2022) mukaan kestävyysmurroksen vaatimia voimakkaita vipuvaikutuskohtia pidetään vaikeina saavuttaa, koska ne ovat osa hitaasti muuttuvaa kulttuuria. Maailmankuvissa, arvoissa ja kulttuurisissa käytännöissä on hiljaista tietoa, jonka tavoitteellinen muuttaminen on kuitenkin mahdollista tiedostamisen ja kyseenalaistamisen kautta (Siivonen ym., 2022). Taiteeseen ja taidekasvatukseen kohdistuu odotuksia arvojen transformaatiosta (Huhmarniemi, 2016) ja kulttuurisen muutoksen käynnistämisestä (Huhmarniemi & Salonen, 2022).

Systeeminen ajattelu ja systeeminen maailmankuva nähdään yhdeksi kestävyysmurroksen edellytyksistä (Salonen & Salonen, 2023; Uusikylä & Jalonen, 2023). Systeemiseen maailmaankuvaan liittyy tiedostuneisuus kytkeytyneisyydestä: koko elämän kaikkien tekojen ja valintojen maailmanlaajuisista ja planetaarisista vaikutuksista (Salonen & Salonen, 2023). Kestävyysmurros käynnistyy, kun jokin vipuvoima saa aikaan systeemiä muutoksia eli yhteiskunnan ja sen instituutioiden, rakenteiden ja kulttuurien samanaikaista ja laaja-alaista muutosta (Uusikylä & Jalonen, 2023).

Isot muutokset edellyttävät yksilöiden esittämiä vaatimuksia, yhteisön uskoa muutosten mahdollisuuteen sekä säröjä vallitsevissa valtarakenteissa (Uusikylä & Jalonen, 2023). Systeemiajattelu tunnistaa sen, että maailmaan voi vaikuttaa, mikä lisää elämän merkityksellisyyden kokemista (Salonen & Salonen, 2023). Systeemiajattelu on olennainen osa kestävyysorientoitunutta kasvatustajattelu (Salonen & Bardy, 2015). Se edistää kokonaisvaltaista näkemystä kestävyyskysymyksistä ja -ratkaisuista huomioimalla erilaisten asioiden keskinäisiä riippuvuuksia. Systeemiajattelu tarjoaa käsitteellisen viitekehyksen kestävyyskysymysten keskinäisriippuvuuden ymmärtämiseen, kun taas kuvataidekasvatus kääntää tämän ymmärryksen opetus- ja oppimisstrategioiksi, jotka paikkasidonnainen toiminta konkretisoi oppijoiden elämismaailmaan.

Kasvatus avaimena kestävyyteen

YK:n jäsenmaiden vuonna 2015 sopima toimintaohjelma, Agenda 2030, ohjaa kasvatuksen ja koulutuksen toimenpiteitä kestävä kehityksen edistämiseksi (United Nations, 2015). Toimintaohjelma on kansainvälinen: kaikkia maailman valtioita sitova poliittinen asiakirja. Se sisältää 17 laajaa kestävä kehityksen

tavoitetta, joilla on myös alatavoitteita. Tavoitteet linkittyvät vahvasti toisiinsa, eikä niitä voida saavuttaa toistensa kustannuksella. Tavoitteiden toteutumiseen tarvitaan valtion, päättäjien ja yksittäisten kansalaisten aktiivista osallistumista.

Sekä kestävyyskasvatus että kestävä kehityksen kasvatus korostavat monialaisuutta ongelmien ratkaisemisessa. Niillä on päällekkäisiä tavoitteita, mutta myös painotuseroja. Kestävyyskasvatus voi sisältää globaaleja näkökulmia mutta korostaa paikallisia ja yhteisölähtöisiä lähestymistapoja. Kestävyyskasvatus korostaa usein pitkän aikavälin näkökulmaa kannustaen yksilöitä huomioimaan nykyisten toimien vaikutukset tuleville sukupolville, mutta keskittyen kestävien periaatteiden integroimiseen ajankohtaisiin tilanne- ja paikkasidonnaisiin kehittämistoimenpiteisiin. Lapin yliopiston kuvataidekasvatusalalla on tehty runsaasti hankkeita ja tutkimusta, joiden ideana on ollut kannustaa yksilöitä tunnistamaan kestävyysratkaisuja omissa yhteisöissään (Huhmarniemi, 2018; Huhmarniemi & Hiltunen, 2018; Huhmarniemi ym., 2020). Kestävyyskasvatus, joka sisältyy kuvataidekasvatukseen, voikin toteutua ruohonjuuritason liikkeinä, yhteisöaloitteina, aktivismina ja paikallisina projekteina, joissa vastataan kestävyystavoitteisiin yhteisöjen arjessa.

Kestävä kehityksen kasvatus puolestaan korostaa globaalia näkökulmaa, haasteiden keskinäisriippuvuutta ja tarvetta koordinoitulle, kansainväliselle toiminnalle. Se on usein yhteydessä kansainvälisiin politiikkakehyksiin ja aloitteisiin, jotka pyrkivät sisällyttämään kestävä kehityksen periaatteet kansallisiin koulutusjärjestelmiin. Kestävä kehityksen kasvatusta on kritisoitu tutkimuksessa kehityskäsityksestä, jossa kehitys mielletään aina positiiviseksi (Jickling & Sterling, 2017). Värriin (2018) mukaan kasvatusyhteisöjen tulisi sanoutua irti edistyksen ideasta, joka liittyy talouskasvuun, ja tavoitella ekologista viisautta. Lapin yliopiston tutkimuksessa tällaista viisautta on haettu luontoyhteydestä ja yhteistyöstä paikallisyhteisöjen kanssa. Länsimaisen kehityskäsityksen kritiikkiin on vastattu arktisen taiteen strategioilla, jotka hylkäävät länsimaisen dualismin ja moninaistavat kestävyysorientaatiota (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Huhmarniemi & Hiltunen, 2022, Huhmarniemi ym., 2021a; Jokela & Huhmarniemi, 2021, 2022).

Kestävyysmurrosta tukeva kasvatus viittaa lähestymistapaan, joka keskittyy yksilöiden ja yhteisöjen kasvuun kohti systeemistä maailmakuvaan sekä kestävämpää ja ympäristövastuullisempaa tulevaisuutta. Transformatiivinen oppiminen yhdistetään kestävyysmurroksen mahdollistajaksi (Laininen, 2019). Transformatiivisessa oppimisessä eettinen ajattelu, keskustelu, kansalaisosallistuminen ja -vastuu, sosiokulttuurinen tietoisuus sekä maailmanlaajuisten ja paikallisten kestävyyskysymysten välisten yhteyksien tiedostaminen liittyvät monitieteiseen kestävyysosaamiseen. Kasvatuksen odotetaan johtavan tietojen, arvojen, asenteiden ja toiminnan muutoksiin. Lapin yliopistossa tällaista arvojen transformaatioon liittyvää taiteellista toimintaa ja kuvataidekasvatusta on tehty ja tarkasteltu sekä ekologisuuden että yhteisöllisyyden näkökulmista (Huhmarniemi, 2016; Huhmarniemi & Salonen, 2022).

Ympäristön muutoksiin ja kestävyysmurrokseen liittyy muutos- ja sopeutumistarpeita. Kasvatustehtävänä on siten myös sopeutumiseen valmistautuminen: resilienssin vahvistaminen. Lapin yliopiston kuvataidekasvatusalan tutkimuksessa resilienssi on liitetty perinteiden jatkuvuuteen: kulttuuriseen elvyttämiseen, revitalisaatioon, jossa kulttuuri muuttuu säilyttäen kuitenkin yhteytensä menneeseen (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Jokela & Huhmarniemi, 2022). Resilienssin ymmärretään edellyttävän samanaikaista säilyttämistä ja muuttamista (Jalonen & Uusikylä, 2023). Ympäristönmuutoksesta kuin myös kestävyysmurroksesta selviytyminen edellyttää tasapainoa säilyttämisen – jatkuvuuden ja suojelun – sekä uudistamisen välillä.

Vaikka edellä esitetyillä kestävyys ja kasvatukseen liittyvillä käsitteillä on eroja, käytetään niitä usein samansuuntaisesti. Käsitteisiin liitetyt merkitykset voivat vaihdella erilaisissa paikallisissa, kulttuurisissa tai institutionaalisissa konteksteissa. Kestävyyskäsitteille on yhteistä tavoite valmistella yksilöitä ja yhteisöjä käsittelemään ja ratkaisemaan kestävyysongelmia ja edistämään kestävämpää ja oikeudenmukaisempaa maailmaa.

Arviointitutkimuksen aineistot

Tämä artikkeli on arviointitutkimus, jonka kohteena on kuvataidekasvatuksen kestävyysorientaation liittyvä pitkäjänteinen toimintatutkimus asiantuntija-yhteisössä Lapin yliopistossa. Taideperustainen toimintatutkimus (Jokela, 2019; Jokela & Huhmarniemi, 2018, 2020, Jokela ym., 2015; Jokela ym., 2019) on tyypillinen tutkimusstrategia Lapin yliopiston kuvataidekasvatusalan hankkeissa ja väitöstutkimuksissa. Moninaisissa tutkimusteemoissa ja niiden rinnakkaisissa ja peräkkäisissä tutkimussykleissä on määritelty tavoitteita, suunniteltu interventiota ja arvioitu toimintaa ja sen vaikuttavuutta. Tämän artikkelin kirjoittajat ovat osallistuneet toimintatutkimuksiin aktiivisesti: hankkeiden vastuullisena johtajana, projektipäällikkönä, taiteilijana, opettajana ja tutkijana. Tämä artikkeli on kestävyysorientaatioon liittyvän toiminnan ja tutkimuksen kokonaisvaltaista arviointia antaen lisäymmärrystä sen jatkuvaan kehittämiseen.

Lapin yliopiston kuvataidekasvatusalalla rajaamme aineiston NACER: Northern, Art, Community and Environment Research Group -tutkimusryhmään ja 2000-luvulle. NACER-ryhmän väitöstutkimuksista olemme rajanneet tarkasteluun tutkimukset, joiden tutkimusastelema on suomalaiseseen kuvataidekasvatuskenttään ja kestävyysorientaation liittyvä. Väitöskirjoja, joita tarkastelemme, ovat Ainalinpään (2019), Härkösen (2021) ja Luostarisen (2023) tutkimukset. Työn alla olevista väitöstutkimuksista, joista on julkaistu artikkeleja, olemme sisällyttäneet Lintumäen (2023; Lintumäki & Korsström-Magga, 2023) ja Korsström-Maggan (2023; Korsström-Magga & Jokela, 2022).

2000-luvulla toteutuneita NACER-ryhmään liittyneitä mittavia kehittämishankkeita, joita tässä artikkelissa tarkastelemme ovat Taidevaihe – Nuorten kaksisuuntainen kotoutuminen (2016–2018), Ympäristötaidetta Lapin matkailualueille (2016–2018), Taideperustaisia palveluja matkailuun

(2019–2021), *Acting on the Margins: Arts as Social Sculpture* (2020–2023) ja Metsän ekosysteemipalvelut luovien alojen kestävästä potentiaalista (2021–2022). Näiden lisäksi tarkastelemme toimintatutkimusta, joka on toteutunut useilla pienemmillä rahoituksilla ja yhteistyösopimuksilla Arktisen yliopiston verkostossa uudistuvan arktisen taidekasvatuksen teemassa (Jokela & Hiltunen, 2024; Jokela & Huhmarniemi, 2021, 2022). Leimallista aineistolle on kuvataidekasvatuksen paikkaperustaisuus. Toimintatutkimuksen luonteen mukaisesti aineisto sisältää myös ne tutkimusjulkaisut, joita olemme itse kirjoittaneet kestävyysorientaatioon 2000-luvulla.

Käytämme aineiston analysointitapana lähilukua, johon sisältyy diffraktiivista luentaa, jossa tunnistetaan eri näkökulmien, diskurssien ja osasten keskinäinen riippuvuus. Metodissa huomioidaan eri elementtien vuorovaikutus tuottaen uusia malleja toisiinsa sotkeutumisten kautta (Barad, 2014). Metodi poikkeaa lineaarisesta lukemisesta, joka peilaa malleja ja teorioita (Barad, 2014). Kestävyysorientoituneeseen kuvataidekasvatukseen liittyvät käsitteet ovat sidoksissa toisiinsa. Jäsenämme analyysin alalukuihin, jotka liittyvät paikkakasvatukseen, ekososiaalisen ja ekokulttuurisen kestävyuden painotukseen sekä kestävyuden neljään pilariin: ekologinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen. Teemme analyysin avulla johtopäätöksiä paikkaperustaisen kuvataidekasvatuksen ja globaalin, planetaarisen ajattelun yhteenkietoutumiseen sekä systeemisen ajattelun ja pedagogisten toimenpiteiden suhteisiin kuvataidekasvatuksen käytännössä.

Ympäristö- ja paikkakasvatuksen pedagogiikasta kestävyysorientaatioon

Kuvataideopetuksessa kestävyysorientaatio näyttäytyy jatkeena ympäristökasvatukselle. Ympäristökasvatus, jota on Suomessa kehitetty taideperustaisena ympäristökasvatuksena (Mantere, 1995), monialaisina ympäristöprojekteina (Jokela, 1997) ja ympäristötaidekasvatuksena (Vadén, 2016; Ylirisku, 2021), on kehittynyt toimintakulttuuriksi, jossa voidaan tunnistaa myös toimivia kestävyysorientoituneen pedagogiikan muotoja. Taustalla on ymmärrystä siitä, että ympäristökysymykset ovat yhteydessä kulttuuriin, sosiaalisiin ja taloudellisiin tekijöihin. Määrittelytavasta riippuen ympäristökasvatusta voidaan pitää myös kestävyyskasvatuksen tai kestävä kehityksen kasvatuksen osana. Ympäristökasvatus, joka on edelleen aktiivinen ja monitieteinen tutkimusala, voi myös sisältää kestävyiden eri ulottuvuudet (Cantell ym., 2020).

Paikkakasvatusta ja paikkaperustaista kasvatusta on kehitetty taideperustaisen ympäristökasvatuksen yhtenä muotona (Jokela, 1997; Jokela & Hiltunen, 2014; Luostarinen, 2023). Paikkakasvatus on perinteisesti integroinut käytännön kokemuksellista, materiaalista, kuvallista ja keholista oppimista toimintaan paikallisissa ympäristöissä, kuten opintomatkoina, luontorekillä ja julkisissa tiloissa. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksessa

paikkakasvatuksen pedagogisena mallina on ollut useimmiten projektioppiminen (Jokela ym., 2024). Tällöin paikkakasvatus perustuu aktiiviseen osallistumiseen ja yhteistyöhön paikallisen yhteisön kanssa ja tuottaa kytkeytyneisyyttä koulujen ja niitä ympäröivien yhteisöjen välille.

Kuten paikkaperustaisuudessa, myös kestävä kehityksen kasvatuksessa on laajasti arvostettu kokemuksellista ja tilannesidonnaista oppimista vastauksena kestävyyskysymyksiin. Kokemuksellisuuden merkityksen ymmärtäminen ympäristövastuullisuuden tunteen kasvattamisessa yhdistää kumpaakin lähestymistapaa. Lisäksi paikkakasvatuksessa korostuu yhteisöllinen osallistuminen yhtenä kestävyiden avaimena.

Ekologisten ongelmien tiedostaminen sisältyy kasvatustavoitteisiin, vaikka niin sanottu ympäristöherääminen saattaa herättää ahdistusta. Pihkala (2022) on tarkastellut ahdistuksen käsittelykeinoja. Hänen mukaansa ympäristöheräämisen alkuvaiheessa voi syntyä shokkeja, traumoja ja stressiä. Seuraavassa vaiheessa ahdistuksen käsittelyyn liittyy toimintaa, surutyötä ja etäisyyden ottamista. Näitä kaikkia kolmea toimintatapaa tarvitaan sopeutumiseen ja osa-alueiden on oltava tasapainoisessa suhteessa toisiinsa (Pihkala, 2022). Myöhemmässä vaiheessa, jota Pihkala (2022) nimittää ekologisen kriisin kanssa elämiseksi, nämä sopeutumiskeinot jatkuvat siten, että surutyö antaa tilaa muillekin tunteille ja etäisyyden ottaminen painottuu itsestä huolehtimiseen. Kuvataidekasvatukseen voi nostaa Pihkalan tutkimuksesta useita tavoitteita, kuten tunteiden käsittelyn ja ilmaisun sekä taiteen elämyksellisyyden ja hyvinvointia tukevan lähestymistavan. Kuvataidekasvatuksen yhtenä toimintatapana paikkakasvatus – osallistuvat projektit – tarjoavat toiminnalle foorumin. Kuvataidekasvatus mahdollistaa suoran toiminnan, mikä on vastavoima voimattomuudelle, toivottomuudelle ja ympäristöahdistukselle. Toivo voi olla toiminnan tematiikka (esim. Huhmarniemi, 2021b) ja toiminta itsessään luo toivoa.

Yhteenvetona toteamme, että paikkaperustaisia taidekasvatusprojekteja voidaan pitää jatkossakin merkittävänä kestävyysmurroksen tavoittelussa. Toiminnassa korostuu oppijoiden omien elinympäristöjen paikallinen luonto, yhteisö ja kulttuuri, jotka toimivat oppimisympäristöinä ja tiedon ja ymmärryksen muodostuksen lähtökohtina. Samalla kestävyysratkaisut ja arvokeskustelut muotoutuvat paikallisissa konteksteissa.

Ekososiaalisen sivistyksen ja ekokulttuurisen kestävyiden diskurssit

Suomalaisessa kasvatusfilosofiassa ja taidekasvatusalan tutkimuksessa voidaan tunnistaa kaksi kestävyysorientaatioon liittyvää diskurssia: ekososiaalinen sivistys (Foster, 2017; Foster ym., 2019, 2022; Keto ym., 2022) ja ekokulttuurinen kestävyys (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Jokela & Huhmarniemi, 2021, 2022). Ekososiaalisen sivistyksen suomalaisissa keskusteluissa on kuvataidekasvatusalalla nojaututtu Salosen ja Bardyn (2015) artikkeliin, jossa ekososiaalista sivistystä on visioitu ratkaisuksi jatkuvaan

ja kasvavaan planetaaristen rajojen ylittymiseen ja ihmisten eriarvoistumiseen. Salonen ja Bardy (2015) peräänkuuluttivat ekologisten, sosiaalisten ja taloudellisten kehityssintressien välisten hierarkioiden sekä systeemisen kokonaisuuden tunnistamista ja tunnustamista. Ekososiaalisuus määrittää sosiaalisten ja ekologisten ongelmien välisyydeksi (Foster, 2017), ihmisen suhteellisuudeksi muuhunkin kuin inhimilliseen luontoon (Foster ym., 2022) sekä ekologisen ja sosiaalisen yhteen kietoutuneisuudeksi (Keto ym., 2022). Vastuullisuus, myötätuntoisuus, maailmankansalaisuus, kuluttamisen kohtuullisuus, yhteisöllisyys, monilajinen vuorovaikutteisuus ja vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelukyky ovat ekososiaaliseen sivistykseen liittyviä kasvatustavoitteita (Laininen, 2019).

Ekososiaalisen sivistyksen teorioista on johdettu suosituksia taidepedagogiikkaan: moniaistisuuteen, yhteisöllisyyteen, kehollisuuteen, heittäytymiseen ja taiteen prosessimaisuuteen (Foster, 2017). Koko kasvatusalalle on ehdotettu vahvistettavaa monilajista vuorovaikutusta, aistisuutta, tunteiden roolia, taidelähtöisyyttä ja kontemplatiivisuutta (Keto ym., 2022). Ekososiaalisen sivistyksen kirjallisuus on pääasiassa filosofista ja teoreettista. Kuten Foster ym. (2022) toteavat, empiiristä tutkimusta tarvitaan koettelemaan, miten teoria toimii taidekasvatuksessa ja kuvataideopetuksessa.

Ekokulttuuri (ecoculture) on käsite, joka kuvaa kulttuurin kiinnittymistä luonnonympäristöön ja vuodenkiertoon. Tällöin ihminen nähdään kehoitetaan ja toiminnaltaan ympäröivään luontoon kiinnittyneeksi. Ekokulttuuri nähdään erillisten entiteettien (kuten luonto ja ihminen tai ekologinen ja kulttuurinen) sijaan vastavuoroisena yhteismuotoutumisen tilana, intra-aktiona (Barad, 2011). Ekokulttuuri on tunnistettu kuvataidekasvatuksen kontekstina erityisesti pohjoisilla ja arktisilla alueilla, joissa yhteisöjen elämä on läheisessä ja sukupolvien välisessä riippuvuussuhteessa ekosysteemeihin: kalastuksessa, poronhoidossa, marjastuksessa ja muissa kulttuurin muodoissa, joissa ihminen kiinnittyy monilajiseen yhteisöön ja ympäristöön. Tällaisia kulttuureita, joiden ekokulttuurinen yhteismuotoutuminen on vahvaa ja elämänmuodon kannalta keskeistä, voidaan kutsua luontokulttuureiksi. Ekokulttuurisella kestävyysorientaatiolla on yhteys alkuperäiskulttuuripedagogiikassa tunnettuun *land-based learning* -suuntaukseen (Wildcat ym., 2014). Ekokulttuuri voidaan kuitenkin tunnistaa kaikkialla maaseudulla sekä luontoa lähellä elävissä kulttuureissa, kuten suomalaisessa kulttuurissa yleensä.

Ekokulttuurinen kestävyys syntyy kulttuurin jatkamisesta siten, että punnitaan perinteen kestävyyttä eri näkökulmista. Ekokulttuuristen perinteiden tavoitteellinen uudistaminen nykypäivän arvoja, tutkimusta ja olosuhteita vastaavaksi tähtää ekokulttuuriseen kestävyYTEEN. Esimerkiksi luontokuva-harrastusta voi jatkaa aamuvuorohoidolla metsäretkillä siellä, missä riistalajit ovat uhanalaistuneet tai missä maailmankatsomus estää metsästyskulttuurin. Kulttuurin elvyttämistä ja samanaikaista uudistamista, revitalisaatiota, tehdään muun muassa taiteessa ja taidekasvatuksessa (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Jokela & Huhmarniemi, 2021). Ekokulttuurinen kestävyys on sekä arvojen että käytäntöjen samanaikaista jatkuvuutta ja muutosta sekä sopeutumista muuttuvaan ympäristöön ja yhteiskuntaan.

Ekokulttuurista kestävyyttä on teoretisoitu kuvataidekasvatusalalla käytäntöön perustuen. Se on määritelty toimintatutkimuksissa, joissa on elvytetty ja uudistettu toiminnallista kytkeytyneisyyttä esimerkiksi talven olosuhteisiin, lumeen ja jäähän (Jokela & Huhmarniemi, 2022), puihin ja metsiin (Huhmarniemi, 2021a, 2023; Huhmarniemi & Joy, 2022; Stöckell & Jokela, 2022), kylänraittien pajukoihin ja metsänreunan pöheikköihin (Huhmarniemi ym., 2020) sekä kasveihin (Ainalinpää, 2019; Raatikainen ym., 2020). Toimintatutkimus on kulttuuria muuttavaa sisältäen paikallisia liikkeitä ja arvokeskusteluja, jotka mahdollistavat laajempaa kestävyysmurrosta. Lisätutkimusta tarvitaan kestävyysmurroksen laajuudesta, kestosta ja mahdollisista kertautuvista vaikutuksista.

Ekososiaalisen sivistyksen ja ekokulttuurisen kestävyiden toimintamalleilla on yhteisiä suuntaviivoja kuvataidekasvatuksen käytäntöön: moniaistisuutta, kehollisuutta, yhteisöllisyyttä ja monilajisuutta. Painotuserot käytäntöä ohjaavina periaatteina liittyvät muun muassa uusmaterialismiin. Ekososiaalisen sivistyksen tutkimuksessa on nostettu esiin paitsi kehollisuus myös aineettomuus nykyaidekasvatuksen kestävyysorientaatioina (Foster, 2017). Kuvataidekasvatuksessa se voisi tarkoittaa lisääntyvää digitaalisuutta. Ekokulttuurisen kestävyiden kontekstissa kuvataidekasvatus on ollut uusmaterialistista jo ennen kuin käsite on vakiintunut alan suomalaiseen tutkimukseen. Ympäristötaidetta on kehitetty pedagogiikaksi korostaen yhteistyötä luonnonmateriaalien ja -prosessien kanssa: esimerkiksi leijoja, vesiratasinstallaatioita, lumiveistoa ja vaellustaidetta. Luonnonmateriaalit ja ekosysteemien prosessit ovat olleet taiteen lähtökohtana ja yhteistyökumppaneina kuvataidekasvatuksessa jo ennen toimijuuskäsityksen laajentamista ihmisestä muuhunkin luontoon.

Ekososiaalisen sivistyksen diskurssi peräänkuuluttaa ensisijaisesti yksilön kasvua ihmisenä, minkä odotetaan johtavan kulttuuriseen muutokseen. Ekokulttuurista kestävyyttä painottavassa kuvataidekasvatuksessa toiminta tuottaa suoraan paikkaan ja tilanteeseen liittyvää kulttuurista muutosta ja yksilöiden toivotaan kasvavan kestävyysorientoituneeseen yhteisöön. Samalla ekososiaalisen sivistyksen teoriat voivat innostaa myös kulttuuriseen muutoksen tähtäävää kuvataidekasvatusta.

Planetaarinen sivistys on käsite, joka tuo yhteen ekososiaalisen sivistyksen ja ekokulttuurisen kestävyiden teemoja. Moilanen ja Salonen (2022) määrittelevät sen elollisen ja elottoman todellisuuden ylittäväksi ylisukupolviseksi vastuullisuudeksi tunnistaen paikallisuuden, alueellisuuden ja maailmanlaajuisuuden sekä menneisyyden, nykyisyyden, tulevaisuuden ja ekosysteemikeskeisyyden. Salonen ja Salonen (2023) puolestaan varoittavat, että irrallisuus historiasta, kulttuurista ja traditiosta voi johtaa yksilöiden ja yhteisöiden välinpitämättömyyteen, ajelehtiviin ihmisiin, kun kestävyysmurrokset edellyttäisivät vastuullisuuden ja oman toiminnan merkityksellisuuden tunnetta. Kestävyysmurrosta tukevassa kuvataidekasvatuksessa onkin tähdittävä planetaariseen sivistykseen ja vahvistettava kokemusta juurtuneisuudesta elämänverkkoon.

Yhteenvetona voidaan todeta, että systeemiajattelu tunnistetaan kestävyysmurroksen edellytykseksi sekä ekososiaalisen sivistyksen että ekokulttuurisen kestävyiden lähestymistavoissa. Keskeinen ero liittyy käsitykseen muutoksen

käynnistämisestä: syntyykö murros valtavirtaistuvasta sivistyksestä vai paikkoihin ja tilanteisiin kohdistuvasta toiminnasta, intra-aktiosta ja kanssa-muotoutumisesta, jossa sekä paikka että oppija kehittyvät yhdessä.

Kuvataidekasvatus kokonaisvaltaisen kestävyysorientaation rakentajana: ekologinen kestävyys

Lapin yliopistossa hankkeita ja tutkimusta on tehty runsaasti ympäristö- ja yhteisötaiteessa siten, että toiminnan keskiössä on ollut kehollinen ja toiminnallinen luontosuhde (Hiltunen, 2016; Jokela, 2016; Huhmarniemi & Hiltunen, 2018; Huhmarniemi ym., 2021a). Tutkimus on sisältänyt luonnon havainnointiin ja luontoyhteyteen kohdistuvien opetusmenetelmien kehittämistä. Posthumanistinen käänne on suunnannut toimintaa luonnon oman toimijuuden tunnistamiseen. Tavoitteena on usein ollut arvojen syvälinen transformaatio ja pedagogisesti orientoitunutta taidetta ja taidekasvatusta on tarkasteltu kestävyysmurroksen vipuvaikutuksena (Raatikainen ym., 2020).

Posthumanistisessa filosofiassa ja kuvataidekasvatusalan kestävyysorientaatioissa on paljon yhteistä, sillä molemmat haastavat perinteisiä näkemyksiä ja vaativat ihmisten ja luonnon suhteiden uudelleenarviointia. Posthumanismi ja kestävyysorientoitunut kasvatus lähestyvät näitä yhteyksiä kyseenalaistaen ihmiskeskeisiä näkemyksiä, edistäen ekologista tietoisuutta ja innostaen vastuullisuuteen ympäristöä ja muita olentoja kohtaan. Posthumanistinen etiikka ulottuu ihmisten etujen ulkopuolelle, huomioiden kaikkien olioitten ja ekosysteemien hyvinvoinnin. Samoin kestävyysorientoitunut kasvatus korostaa eettisiä näkökohtia, jotka menevät antroposentrismista eteenpäin, edistäen ympäristönsuojelua, sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa ihmislajin ulkopuolelle ulottuen. Tällainen näkökulma on läsnä, kun Ainalinpää (2019) tarkastellee väitöskirjassaan taiteen ja ympäristön suhdetta kasvitieteellä. Taiteellisilla toiminnoillaan hän pyrki osallistumaan laajempiin ympäristökeskusteluihin ja edistämään luonnon monimuotoisuuden suojelua. Ainalinpää hioi ajatusta tasa-arvosta ihmisten ja luonnon välillä yksilökeskeisten ja hiljaisten suojelumenetelmien avulla, perinteisten suojelutoimien rinnalla. Hänen tutkimuksensa taiteellisenä osana toteutetussa taidearboretumissa korostuivat erityisesti uhanalaisten perinnekasvien säilyttäminen ja pölyttävien hyönteisten elinympäristöjen ylläpitäminen koko alueen ekosysteemille ja ekokulttuurille.

Luostarisen (2023) väitöskirja on taideperustainen toimintatutkimus, jossa paikkaperusteiset toiminnot kypsyivät posthumanistisen asenteen ja menetelmien myötä. Luostarinen lähestyi paikkoja aikuisten leikeillä. Hän suunnitteli ja ohjasi sarjan leikillisiä taideinterventioita, jotka hyödynsivät laajasti taiteeseen perustuvia posthumanistisia menetelmiä hylkäämättä kuitenkaan paikkakasvatuksen humanistisia lähtökohtia (kuvat 1–2).

Kuvat 1–2.
Luostarisen väitös-
kirjaan sisältyi
aikuisen leikkejä, joissa
yhdistyivät luonnontie-
teellinen tieto, paikal-
linen pohjoinen tieto,
kehollinen tieto suosta
sekä pyrkimys tarkas-
telemaan suomalaismaa
linnun perspektiivistä.
Kuva 1: Antti Kurola,
2021. Kuva 2: Antti
Stöckell, 2021.

Kuvataidekasvatukseen sisältyy posthumanistisen käänteeseen lisäksi muitakin ekologisen orientaation lähestymistapoja. Värri (2018) esittää, että opetuksen tulisi tarjota elämyksellisiä ja ekologisesti kestäviä vaihtoehtoja sille, että lapset sosiaalistetaan kuluttajiksi. Tähän kuvataideopetuksella on välineitä ja mahdollisuuksia: taiteeseen ja kuvataidekasvatukseen liitetään kokemuksellisuutta, jonka myötä elämä voi tuntua merkitykseltä ilman ylikulutusta.

Kestävyysmurros edellyttää tiedostamista, arvojen transformaatioita ja poliittista päätöksentekoa, jolla koko yhteiskunta ohjataan kestäväan elämäntapaan. Kuvataidekasvatusalan käytännössä nämä toiminnan vaikutukset liittyvät usein toisiinsa, kuten Lintumäen käynnissä olevassa väitöskirjatutkimuksessa ja siihen liittyvässä hankkeessa ”Ilmastokriisin etulinjassa: Kanssautkijuu ja taideperustaiset interventiot nuorten ilmastoaktivismissa ja ilmastokansalaisuuden rakentumisessa”. Lintumäki (2023) tekee taidetta ja vaikuttamiskampanjoita nuorten kanssa. Yhteisölliset ja paikkasidonnaiset teokset tuovat esiin nuorten tunteita ja toiveita ja käynnistävät toimintaa (Lintumäki, 2023; Lintumäki & Korsström-Magga, 2023).

Luonnonvarojen kulutuksen leikkaaminen ja kiertotalous ovat kestävyysmurroksen edellytyksiä. Kuvataideopetuksessa ne tavat, joilla materiaalia käytetään, mallintavat oppilaille muutosta: lajitellaan, kierrätetään ja hyödynnetään jätteitä ja punnitaan materiaalien ekologisuutta. Kuvataidekasvatusalan käytännön kehittämiseen sisältyy taiteen ekologisen jalanjäljen kohtuullistamista (Juhola ym., 2020; Huhmarniemi & Salonen, 2022), mutta ei taiteen materiaalisuudesta luopumista. Kuvataide voidaan nähdä kestävyysmurroksen sellaisena vipuvaikutuksena, jossa suhteellisen pienillä interventioilla on suuri vaikutus ja joissa resurssointi on tehokasta kestävyysmurroksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Kuvataidekasvatuksen ekologinen jalanjälki on suhteellisen marginaalinen haitta, jos toiminta johtaa arvojen transformatioon sekä taiteellisen kampanjoinnin kautta poliittiseen ohjaukseen ja siten kestävyysmurrokseen.

Ekologisen kestävyysmurroksen teemojen tarkastelu osoittaa, että posthumanistinen käänne on ohjannut toimintatutkimusta tunnistamaan luonnon toimijuuden ja edistämään arvojen syvällistä muutosta. Posthumanistinen ja kestävyysmurroksen orientoitunut kuvataidekasvatus kyseenalaistavat ihmiskeskeisyyden ja korostavat ekologista vastuullisuutta. Yhteisöllisyys ja kestävä elämäntapa edistäminen korostuvat paikkaperustaisissa, kulloiseenkin ekokulttuuriin perustuissa taideprojekteissa. Kuvataidekasvatus tarjoaa keinoja arvojen uudelleen ajatteluun ja ekologisesti kestävien ratkaisujen etsimiseen.

Kulttuurinen kestävä kehitys ja kulttuurinen kestävyysmurros: kestävä kulttuuri

Unescon (2017) kestävä kehityksen 2030 toimintaohjelman myötä kulttuurin rooli on integroitu maailmanlaajuisiin kestävä kehityksen tavoitteisiin. Kulttuurinen kestävyys osana koulutusta ja kuvataidekasvatusta

perustuu tähän toimintaohjelmaan. Sen mukaan kaikessa koulutuksessa tulee huomioida paikalliset olosuhteet ja kulttuurit sekä lisätä tietoisuutta kulttuuri-ilmaisista ja kulttuuriperinnön monimuotoisuudesta ihmisoikeuksien edistämiseksi. Härkösen (2021) väitöskirja nojautui Unescon (2017) toimintaohjelmaan ja muotoili synteysin kulttuurisen kestävyysperusperiaatteista ja tutkimuskirjallisuudesta kuvataidekasvatusalalle. Hän määritteli avainperiaatteiksi paikallisuuden, ruohonjuuritason toimijuuden, kulttuurisen monimuotoisuuden, kulttuuriperinnön, taiteen toimintana, ekososiaalisen sivistyksen, kulttuurisen elinvoimaisuuden ja tiedostavuuden.

Kuvataidekasvatusalan tutkimuksessa on käsitteellistetty pohjoista tietämisen tapaa kulttuurisen kestävyysperusperiaatteen vahvistamiseksi (Jokela, 2008, 2013; Huhmarniemi & Jokela, 2020). Pohjoinen tieto on paikallista ja ekokulttuuriin kiinnittyvää ja sitä ilmaistaan paitsi sanallisesti myös visuaalisten merkkien, kuvien, symbolien ja materiaalien kautta esimerkiksi käsitöissä, vaatteissa ja taiteessa (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Rathwell & Armitage, 2016). Alkuperäiskansojen kontekstissa tällainen kulttuurinen tieto ja kieli kuuluvat yleensä vain kansan jäsenille. Niin sanottu pohjoinen tieto on sen sijaan ekokulttuuriin ja eläviin perinteisiin integroitunutta paikallista tietoa, jota voivat muodostaa, omaksua ja ilmaista myös esimerkiksi maahanmuuttajat, jatkaessaan ja uusintaessaan ekokulttuurisia perinteitä ja tapoja (Huhmarniemi & Jokela, 2020).

Yleensä saamelaiskulttuurin vaalimisen merkitys on tunnistettu erilaisissa strategioissa mutta muille alueellisille kulttuureille ei ole annettu samantyyppistä painoarvoa, kuin alkuperäiskansan kulttuurille (Lempinen, 2016). Kuvataidekasvatuksen näkökulmasta kaikki kulttuurit ovat kuitenkin arvokkaita ja kaikkien vahvaa kulttuuri-identiteettiä ja yhteyttä omiin kulttuuriin juuriin tulee tukea ehkäisten irrallisuuden kokemuksia. Kulttuuriset juuret ovat yksi keino kiinnittyä maailmaan, mitä Salonen ja Salonen (2023) pitävät yhtenä avaimena merkitykselliseksi koettuun elämään ja siitä juontuvaan vastuullisuuteen. Lapin yliopistossa on toteutettu useita projekteja keinoksi elvyttää ja uusintaa pohjoisia tietämisen tapoja ja näin vahvistaa kulttuurista kestävyttä (Jokela, 2021; Jokela & Huhmarniemi, 2022). Hankkeita on tehty saamelaissuomalaisessa yhteistyössä (Hiltunen, 2009; 2023; Hiltunen & Huhmarniemi, tulossa) ja nostaen esiin alueellista kulttuurista olemassaoloa (Härkönen, 2021).

Ihmisten kytkeytyneisyys menneisiin ja tuleviin sukupolviin ja samalla muunlaajiseen luontoon ilmenee esimerkiksi Soppelan (2022) lapinlehmäkannan suojelua tukevassa tutkielmassa. Hän toi pohjoisen kulttuuriperinnön ja lajien välisen rinnakkaiselon esille yleisötapautumiin osana taideperustaista toimintatutkimustaan. Hän korosti, miten lapinlehmään liittyvä biologinen monimuotoisuus ja mahdollisuudet ekologiseen ja eettiseen elämäntapaan yhdistyvät ympäristömuutosten ja biodiversiteettikadon lieventämispyrkimyksiin. Soppelan (2022) johtopäätös oli, että posthumanistinen taidekasvatus, joka yhdistää taiteen ja tieteen, voi herättää ihmisiä ilmiöihin, jotka poikkeavat valtavirrasta ja joilla on muutospotentiaalia. Tämä yhdistetty paradigma tarjoaa Soppelan mukaan uusia työkaluja ja näkökulmia taiteelle ja tieteelle yhteiskuntaan muuntaen.

Kulttuurisen kestävyysmurroksen tarkastelu osoittaa, että kulttuurin rooli on vahvistunut osana kestävyysorientaatiota, mikä on ohjannut myös kuvataidekasvatuksen tutkimusta kohti kulttuurista kestävyttä. Kuvataidekasvatus uudistaa paikallista tietoa ja pohjoisia tietämisen tapoja, mikä ilmenee esimerkiksi ekokulttuurin ilmentymien ja alkuperäiskansojen kulttuuriperinnön elvyttämisessä. Saamelaiskulttuuri ja alueelliset kulttuurit ovat arvokkaita, minkä tunnistaminen tukee kulttuuri-identiteettiä ja kestävää elämäntapaa. Posthumanistinen taidekasvatus, joka yhdistää taiteen ja tieteen, tarjoaa uusia välineitä kestävyysorientaatioon myös paikallisissa yhteisöissä. Ekokulttuurinen kestävyysorientaatio, joka ei erottele luontoa ja kulttuuria erillisiksi toisistaan vaan näkee kummankin saavan hahmonsä intra-aktiossa eli yhteismuotoutumisen tilassa ja tilanteessa, on auttanut hahmottamaan kulttuurisen kestävyysmurroksen mahdollisuuksia erityisesti pohjoisessa.

Kuvataidekasvatus sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen kestävyysmurroksessa: sosiaalinen kestävyys

Kuvataidekasvatusalan tutkimukseen ja käytäntöön sisältyy runsaasti sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tavoitteita ja arvoja, kuten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Taidekasvatuksen saavutettavuus ja oikeudenmukaisuus – se, että taide ja taidekasvatus kuuluvat kaikille – on myös yksi kuvataidekasvatusalan ajattelutavoista Suomessa erityisesti ArtsEqual-tutkimushankkeen myötä (Ilmola-Sheppard ym., 2021). Taustalla on tilanne, jossa kulttuurinen pääoma ja taidekasvatukseen osallistuminen kasaantuvat hyväosaisille ja kaupunkeihin. Hankkeet, joissa tuetaan yhteiskunnallista inklusiivisuutta ja vahvistetaan taide-, kulttuuri- ja taidekasvatustoimintaa haja-asustusalueilla, vastaavat saavutettavuuspyrkimykseen. Moninaisuuden arvostaminen sisältyy kuvataidekasvatuksen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käytäntöön: monikulttuurisuus ja sukupuolen moninaisuus ovat kuvataidekasvatusalalla jaettuja arvoja.

EU-rahoitteisessa Taidevaihte: Nuorten kaksisuuntainen kotoutuminen -hankkeessa (2016–2018) tuotettiin taiteen ja sosiaalityön yhteistyöllä kaksisuuntaista kotoutumista. Hankkeen tarve liittyi pakolaistaustaisen maahanmuuton kasvuun ja erityisesti nuorten kokemaan ennakkoluuloon ja rasistisiin asenteisiin. Toimintatutkimukseen sisältyneissä taidetyöpajoissa kokeiltiin keinoja toimijuuden inklusion vahvistamiseen (Mikkonen ym., 2020). Pohjoisen kulttuurisen vuorovaikutuksen ja kulttuurisen inklusiivisuuden edistäminen jatkui hankkeessa Acting on the Margins: Arts as Social Sculpture (AMASS) (2020–2023). AMASS oli Lapin yliopiston johtama eurooppalainen tutkimushanke, jossa kehitettiin palvelumuotoilua, kuvataidekasvatusta ja sosiaalisesti sitoutunutta taidetta sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi. Tavoitteena oli vaikuttaa kulttuuripolitiikkaan sekä koko yhteiskuntaan taiteen avulla huomioiden Euroopan reuna-alueiden sijainneista johtuvat haasteet ja mahdollisuudet (Kárpáti, 2023).

Lapissa tehtiin AMASS-hankkeen interventioina taideprojekteja muun muassa Rovaniemellä ja Utsjoella. Tutkimuksessa nousi esiin, kuinka kuvataidekasvatuksella ja sosiaalisesti sitoutuneella taiteella voidaan edistää vähemmistökulttuurien tunnistamista, eri kulttuurien edustajien välisiä kohtaamisia sekä kulttuurisen moninaisuuden läsnäoloa julkisessa tilassa. Kuvataiteen ja kuvataidekasvatuksen tunnistettiin edistävän avoimuutta erilaisia kulttuureja kohtaan ja siten ehkäisevän sosiaalisia ongelmia (Huhmarniemi & Hiltunen, 2022; Kárpáti, 2023). Utsjoella toteutunut osa-projekti keskittyi saamelaiden ja suomalaisten yhteistyöhön ja yhteisö-taiteeseen koulujen monialaisessa oppimiskokonaisuudessa (Hiltunen, 2023; Hiltunen & Huhmarniemi, tulossa). Tutkimus korosti taiteen ja tutkimuskäytäntöjen kolonialististen rakenteiden ja eettisten periaatteiden tunnistamisen merkitystä (Hiltunen & Huhmarniemi, tulossa). AMASS-hankkeeseen sisältyi myös tutkimusta, jossa yhteisöllisyyskäsitys laajeni posthumanistisesti siten, että empaattisuuden ja vuorovaikutuksen piiri sisälsi muunkin kuin inhimillisen luonnon (Huhmarniemi, 2021a, 2023), ja sosiaalisen ja ekologisen kestävyys näkökulmat punoutuivat yhteen.

Korsström-Maggan tutkimus käsittelee saamelaiden poronhoitajaperheiden arjen elämää ja sopeutumista muuttuvaan ympäristöön tarttuen kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyys yhteisvaikutukseen (Korsström-Magga & Jokela, 2022). Oman arkielämän valokuvaaminen *photovoice*-menetelmällä rohkaisi poronhoitajia jakamaan kokemustaan elinkeinostaan ja elämäntavastaan. Poronhoitajien paikalliseen ekokulttuuriin liittyy posthumanistinen kanssatieminen porojen kanssa (Korsström-Magga & Jokela, 2022). Korsström-Magga analysoi yhden vuoden aikaiset valokuvat yhdessä perheiden kanssa ja esitti tulokset nykyaikaisena näyttelynä *Boazoeallin* (*Poroelämää*) Saamelaismuseo Siidassa (kuvat 3–4). Yhteisön taidekasvatusaktiiviteettien ja oman ekokulttuurin huomioimisen ansiosta poronhoitajaperheet kokivat voimaantumista ja loivat myös kuvakirjan nykyaikaisesta poronhoitokulttuuristaan (Korsström-Magga, 2023). Luova ja visuaalinen toiminta oli osallistujille väline jakaa näkemyksiään ja mielipiteitään sekä tapa toimia kanssatutkijoina yhdessä porojensa kanssa.

Sosiaalisen kestävyys tarkastelu osoittaa, että sosiaalinen oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus korostuvat kuvataidekasvatuksessa erityisesti saavutettavuuden ja kulttuurisen moninaisuuden näkökulmista. Toimintatutkimuksissa on edistetty inklusiota ja vahvistettu taidekasvatuksen roolia sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa. Kuvataidekasvatukseen on muodostunut pedagogisia lähestymistapoja ja menetelmiä kulttuuriseen vuorovaikutukseen vähemmistö- ja enemmistökulttuurien välillä. Kuvataidekasvatuksella voi ehkäistä syrjäytymistä ja tukea paikallisia ekokulttuureja ja niiden uudistumista. Samalla posthumanistinen näkökulma laajentaa sosiaalisuuden ja yhteisöllisyyden käsityksiä ei-inhimilliseen luontoon.

Kuva 3.
Aita-intallaatio
Siida-museossa. Teok-
seen sisältyi 300 poron-
hoitokulttuuria esittele-
vää valokuvaa Hilikka ja
Oula Saran perheeltä.
Kuva: Korinna
Korsström-Magga, 2017.

Kuva 4.
Feeding reindeer.
Kuva: Henrik Magga,
2017.

Luova talous ja kestävyysmurros: kestävä talous

Taloudellisen kestävä kehityksen teemat sisältyvät kuvataidekasvatukseen luovan talouden ja aineettomien palvelujen näkökulmasta (Jokela, 2022; Jokela ym., 2022). Arktisella alueella, kuten Lapissa, luoviin aloihin kohdistuu odotuksia: Lapissa peräänkuulutetaan siirtymää luonnonvara-alasta monipuolisempaan elinkeinorakenteeseen sekä luovien alojen innovaatiotukeen muille aloille. Luovien alojen yritykset sijoittuvat pääasiassa kaupunkeihin, mutta kuvataidekasvatuksen alalla on kehitetty muun muassa taiteeseen perustuvia palveluja myös maakuntiin. Lapissa matkailu on merkittävä työllistäjä, ja luovan talouden kasvua vahvistava kuvataidekasvatuksen haketoiminta onkin keskittynyt yhteistyöhön matkailualan kanssa kaupunkikeskusten ulkopuolella (Jokela ym., 2021).

Taide- ja kulttuurimatkailuun liittyy aluetalousvaikutuksia. Lisäksi taide- ja kulttuurimatkailu voi tukea kulttuuriperinnön jatkuvuutta ja alueen kulttuurista identiteettiä, mikäli matkailupalvelut kiinnittyvät alueen kulttuuriin. Esimerkiksi Taideperustaisia palveluja matkailuun -hankkeen tavoitteena oli kasvun ja kestävyiden tuottaminen lisäämällä yhteistyötä matkailualan ja taidegallerioiden välille (Jokela ym., 2021). Hankkeen lähtökohtana oli vahvistaa luovaa taloutta ja edistää kulttuurista ja sosiaalista kestävyttä siten, että matkailupalvelut perustuvat paikallisen kulttuuriperinnön uudistamiseen ja synnyttävät taidealalle työtä ja tuloa (kuva 5). Hanke vahvisti luovaa matkailua (creative tourism), jota tarkastellaan myös kestävyiden eri näkökulmista (Huhmarniemi ym., 2021b; Kravtsov ym., 2022).

Metsän ekosysteemipalvelut luovien alojen kestävä potentiaalina -hankkeessa (Stöckell & Jokela, 2022) kehitettiin taiteilijoiden, luovien alojen asiantuntijoiden sekä matkailu-, hyvinvointi- ja hoiva-alan yrittäjien yhteistyönä taideperustaisia palveluja metsiin. Suurin osa palveluista oli erilaisia työpajoja kuvataidekasvatusalan osaamisen ytimessä (kuva 6). Lisäksi hankkeessa lisättiin tietoisuutta metsien muistakin talousvaikutuksista kuin puuntuotannosta. Tällaiset taloudelliset näkökulmat kestävyysorientaatioissa ovat tärkeitä muun muassa siksi, että vain riittävän hyvässä taloudellisessa asemassa olevat ihmiset voivat tehdä valintoja kestävyiden edistämiseksi. Toisaalta luovan talouden ja taiteeseen perustuvien palvelujen kehittäminen antaa toimintaedellytyksiä taiteelle ja kuvataidekasvatukselle. Taiteen ja kuvataidekasvatuksen potentiaali kestävyysmurroksen vipuvaikutuksena toteutuu toimintaedellytyksistä riippuen.

Yhteenvedona taloudellisen kestävyiden näkökulmien tarkastelusta toteamme, että kuvataidekasvatus voi tukea taloudellista kestävyttä edistämällä ekokulttuureihin pohjautuvaa luovaa taloutta ja aineettomien palvelujen sektoria erityisesti alueilla, joissa taide- ja kulttuurimatkailua kasvatetaan elinkeinorakenteen monipuolistamiseen. Taideperustaiset palvelut, kuten matkailualan kanssa toteutetut hankkeet, ovat tukeneet paikallisen kulttuuriperinnön ja luovan talouden elinvoimaisuutta. Luovan talouden vahvistaminen mahdollistaa kasvua taiteelle ja kuvataidekasvatukselle, mikä puolestaan lisää taiteen ja kuvataidekasvatuksen vaikuttavuutta kestävyysmurrokseen.

Kuva 5.
Tatiana Kravtsovin
suunnittelemassa ja
ohjaamassa tuohityö-
pajassa Galleria Napas-
sa valmistettiin ranneke
ja keskusteltiin koivuista
ja luontokokemuksista
Taideperustaisia palve-
luja matkailuun -hank-
keessa. Kuva: Tatiana
Kravtsov, 2020.

Kuva 6.
Metsäkävelyllä tehtyjä
patikkasauvoja. Kä-
velyllä tunnistettiin
metsän kymmenen
puulajia. Niiden oksista
veistettiin pala sauvan
puutapiksi. Kuva: Timo
Jokela, 2022.

Johtopäätökset

Suomalaisessa kasvatustilfilosofiassa ja taidekasvatusalan tutkimuksessa on kaksi kestävyysmurrokseen liittävää diskurssia: taidekasvatus ekososiaaliseen sivistykseen ja kuvataidekasvatus ekokulttuuriseen kestävyYTEEN. Molemmassa lähestymistavoissa systeemiajattelua ja ihmisten kytkeytyneisyyden tunnistamista pidetään kestävyysmurroksen edellytyksenä. Ekososiaalisen sivistyksen argumentointi on enemmän filosofis- ja teoriavetoista, kun ekokulttuurisen kestävyYden teoretisointi nousee toimintatutkimuksesta ja käytännön kokeiluista.

Tässä artikkelissa arvioitu Lapin yliopiston kuvataidekasvatusalan toiminta ja tutkimus on keskittynyt ekokulttuurista kestävyYTEttä mahdollistaviin strategioihin ja pedagogisiin menetelmiin. Paikkaperustaisesti toteutetuissa taidekasvatusprojekteissa on korostunut paikallinen ympäristö, yhteisö ja kulttuuri oppimisen ja ymmärryksen perustana. Projekteissa on vaihdellut ekologisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen kestävyYden painotukset. Keskeistä toiminnassa on ollut yhteismuotoutuminen, intra-aktio, joka eroaa perinteisistä vuorovaikutuksen malleista korostaessaan, että entiteetit, kuten ihmiset ja ei-ihmiset, luonto tai kulttuuri, paikka ja yhteisö, opettaja ja oppilas, eivät ole ennalta olemassa olevia ja itsenäisiä, vaan ne syntyvät kietoutumisten kautta. Intra-aktio paljastaa, kuinka suhteet yhdessä rakentavat osalliset subjektit ja objektit. Yksilöt ja ympäristö muovaavat toisiaan jatkuvassa prosessissa. Juuri tästä on kysymys pohjoisessa ekokulttuurissa ja erityisesti oppimisessa sen sisällä. Näin kuvataidekasvatus on kiinnittynyt oppijoiden välittömiin ympäristöihin ja yhteisöihin ja käynnistänyt kulttuurista kestävyysmurrosta: tuottanut uutta kulttuuria perinteen ja tulevaisuuden jatkumossa.

Tässä artikkelissa tehdyn arvioinnin perusteella paikkasidonnainen kuvataidekasvatus, joka tunnistaa kulloisetkin ekokulttuuriset lähtökohdat, näyttäytyy kulttuurisen kestävyysmurroksen mahdollisena vipuvoimana. Kokemuksellisuus, kehollisuus, yhteisöllisyys, yhteistoiminnallisuus ja monialainen projektioppiminen sisältyvät pedagogisiin painotuksiin. Ne ovat keinoja, joilla opettajat pilkkovat kestävyystavoitteet hallittaviin osiin projekti-, ongelma- ja tilannesidonnaiseen oppimiseen, lievittävä ahdistusta, tukevat toivoa ja vahvistavat oppilaiden kykyä soveltaa oppimaansa arkeen. Paikkasidonnainen kuvataidekasvatus oppijoiden omissa ympäristöissä ja yhteisöissä käynnistää kestävyysmurrosta kohti planetaarista sivistystä, jossa ihmiset toimivat suhteessa perinteeseen ja tulevaisuuteen ja osana monilajista verkostoituneisuutta.

Arvioinnin perusteella paikkasidonnaisuus näyttäytyy Lapin yliopistossa kuvataidekasvatusalan toiminnan vahvuutena. Kulttuurisen kestävyysmurroksen valtavirtaistuminen näyttäytyy kuitenkin haasteelta, joka edellyttäisi lisääntyviä resursseja kuvataidekasvatusalalle. Kuvataidekasvatuksen rooli kestävyysmurroksen käynnistämässä ja vauhdittamisessa riippuu kuvataiteen tuntikehyksistä koulu- ja lukiopetuksessa, kuvataiteen roolista koulujen projektimuotoisessa oppimisessa, opettajien täydennyskoulutuksesta sekä taloudellista investoinneista uudistavaan paikalliseen ja alueelliseen taidekasvatukseen ja ekokulttuuriseen toimintaan.

Viitteet

- Ainalinpää, E. (2019). Kasvitaiteen ekologiset ulottuvuudet: elämysidonnaisista vuorovaikutustarkasteluista kestävyystavoitteeseen taidetoimintaan. [Tohtorin väitöskirja]. Lapin yliopisto.
- Barad, K. (2011). Nature's queer performativity. *Qui Parle*, 19(2), 121–158. <https://doi.org/10.5250/quiparle.19.2.0121>
- Barad, K. (2014). Diffracting diffraction: Cutting together-apart. *Parallax*, 20(3), 168–187. <https://doi.org/10.1080/13534645.2014.927623>
- Cantell, K. H., Aarnio-Linnanvuori, E., & Tani, S. H. (2020). *Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja*. PS-kustannus.
- Foster, R. (2017). Nykyaikakasvatus toisintekemisenä ekososiaalisten kriisien aikakaudella. *Sosiaalipedagoginen aika-kauskirja*, 18, 35–56. <https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/view/63484>
- Foster, R., Salonen, A. O., & Keto, S. (2019). Kestävyystietoinen elämänorientaatio pedagogisena päämääränä. Teoksessa T. Autio, L. Hakala & T. Kujala (Toim.), *Opetussuunnitelmatutkimus – ajan merkkejä ja siirtymiä* (s. 121–143). Tampere University Press.
- Foster, R., Salonen, A. O., & Sutela, K. (2022). Taidekasvatuksen ekososiaalinen kehys: Kohti kestävyystietoista elämänorientaatiota. *Kasvatus*, 53(2), 118–129. <https://doi.org/10.33348/kvt.115918>
- Garber, E. (2004). Social justice and art education. *Visual arts research*, 30(2), 4–22.
- Gad, U. P., Jacobsen, M., & Strandsbjerg, J. (2019). Introduction: Sustainability as a political concept in the Arctic. Teoksessa U.P. Gad, U.P. & J. Strandsbjerg, J. (Toim.), *The politics of sustainability in the Arctic: Reconfiguring identity, space, and time* (s. 1–18). Routledge.
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. [Tohtorin väitöskirja]. Lapin yliopistokustannus. <http://urn.fi/URN:NBN::ula-20111141039>
- Hiltunen, M. (2023). AMASS-AMAS-WEIRD: Community-based art education project in the Sápmi area, Finland. Teoksessa A. Kárpáti (Toim.), *Arts-based interventions and social change in Europe* (s. 133–141). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003376927-19>
- Hiltunen, M., Kallio-Tavin, M., & Sohlman, A. (2021). Toward place-specific and situational Arctic visual culture learning in Finnish art teacher education. *Studies in Art Education*, 62(3), 266–285. <https://doi.org/10.1080/00393541.2021.1936428>
- Hiltunen, M. (2016). Astumisia virtaan. Teoksessa A. Suominen (Toim.), *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella. Avauksia, suuntia, mahdollisuuksia* (s. 200–212). Aalto-yliopisto.
- Hiltunen, M., & Huhmarniemi, M. (tulossa). Taiteen pohjoista dekolonisaatiota: Kuva-taidekasvatuksen taidetta Utsjoella. *Ruukku – Studies in Artistic Research*, 21(2024).
- Huhmarniemi, M. (2016). *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla: Keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykyaikaisen keinoin*. [Tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-898-5>
- Huhmarniemi, M. (2018). Metsäleikkejä kestävään kehitykseen. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen & T. Jokela (Toim.), *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avajina* (s. 108–132). Lapin yliopistokustannus.
- Huhmarniemi, M. (2021a). Yhteisön laajentaminen taidekasvatuksen ja yhteisötaiteen keinoin. *Research in Arts and Education*, 2021(3), 151–166. <https://doi.org/10.54916/rae.119568>
- Huhmarniemi, M. (2021b). Art-based events for conflicted communities: Engaging and educating through art. *International Journal on Education through Art*, 17(2), 271–280. https://doi.org/10.1386/eta_00065_3
- Huhmarniemi, M. (2023). Participatory art with trees: pedagogical approach. Teoksessa R. Vella & V. Pavlou (Toim.), *Art, sustainability and learning communities: Call to action* (s. 217–226). Intellect. https://doi.org/10.1386/9781789388978_15
- Huhmarniemi, M., & Hiltunen, M. (2018). YTYä esi- ja alkuopetukseen – toimintamalleja ympäristö- ja yhteisötaiteeseen. Teoksessa S. Rusanen, M. Kuusela, K. Rintakorpi & K. Torkki (Toim.), *Mun kuvista kulttuuriin: kuvataidetta esi- ja alkuopetukseen*. (s. 109–130). Lasten keskus.
- Huhmarniemi, M., Hiltunen, M., & Jokela, T. (2020). Pöheikön kutsu: taideperustaista ympäristökasvatusta pohjoisen luontokulttuurissa. Teoksessa T. Kyrönlampi, K. Mäkitalo & M. Uitto (Toim.), *Esi- ja alkuopetuksen käsikirja*. (s. 199–222). PS-kustannus.
- Huhmarniemi, M., & Hiltunen, M. (2022). New genre Arctic art in the city of Rovaniemi: Promotion of de-Arctification and pluralism. Teoksessa S. Miettinen, E. Mikkonen, M. C. Loschiavo dos Santos & M. Sarantou (Toim.), *Artistic cartography and design explorations towards the pluriverse* (s. 64–73). Routledge.
- Huhmarniemi, M., & Jokela, T. (2020). Arctic art and material culture: Northern knowledge and cultural resilience in the Northernmost Europe. Teoksessa L. Heininen; H. Exner-Pirot & J. Barnes (Toim.), *Arctic yearbook 2020: Climate change and the Arctic: global origins, regional responsibilities? Arctic Portal*. <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2020/2020-scholarly-papers/350-arctic-art-and-material-culture-northern-knowledge-and-cultural-resilience-in-northernmost-europe>
- Huhmarniemi, M.; Jokela, T., & Hiltunen, M. (2021a). Paradigm shifts in northern art, community and environment studies for art teacher education. *Social Sciences & Humanities Open*, 4(1), 100181. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2021.100181>
- Huhmarniemi, M., & Joy, F. (2022). Forest encounters: Communication with trees, stones and powers of nature. Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (Toim.), *Relate North #9* (s. 106–125). InSEA publications. https://lacris.ulapland.fi/ws/portalfiles/portal/26176269/RelateNorth9_WEB.pdf
- Huhmarniemi, M.; Kugapi, O.; Miettinen, S. & Laivamaa, L. (2021b). Sustainable future for creative tourism in Lapland. Teoksessa N. Duxbury; S. Albino & C. Pato Carvalho (Toim.), *Creative tourism: Activating cultural resources and engaging creative travellers* (s. 239–253). Cabi International.
- Huhmarniemi, M., & Salonen, A. O. (2022). Nykyaikaisen luontosuhteen pilarina: Art II 2020 Biennalin teokset tulevaisuuskusteluna. *Futura 3/2022*, 16–28.
- Härkönen, E. (2021). *Seeking culturally sustainable art education in higher education: The Northern perspective* [Tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-268-9>

- Ilmola-Sheppard, L., Rautiainen, P., Westerland, H., Lehtikainen, K., Karttunen, S., Juntunen, M.-L., & Anttila, E. (2021). *ArtsEqual: equality as the future path for the arts and arts education services*. University of the Arts Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-043-0>
- Jalonen, H., & Uusikylä, P. (2023). Yhteiskunnallinen resilienssi systeemisen muutoksen mahdollistajana. Teoksessa P. Uusikylä & H. Jalonen (Toim.), *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta?* (s. 25–47). Into.
- Jickling, B., & Sterling, S. (Toim.) (2017). *Post-sustainability and environmental education: Remaking education for the future*. Springer.
- Jokela, T. (1995). Ympäristötaiteesta ympäristökasvatukseen. Teoksessa M.-H. Mantere (Toim.), *Maan kuva. Kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta* (s. 24–37). Taideteollinen korkeakoulu.
- Jokela, T. (1996). Ympäristöstä paikaksi, paikasta taiteeksi. Teoksessa A. Huhtala (Toim.), *Ympäristö – arvot? Heijastuksia pohjoiseen* (s. 161–176). Lapin yliopisto.
- Jokela, T. (1997). Ympäristötaide paikkakasvatuksena. Teoksessa M. Käpylä & R. Wahlström (Toim.), *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas* (s. 149–166). Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Jokela, T. (2008). Pohjoinen koulupiha yhteisöllisen taidekasvatuksen ja psykososiaalisen hyvinvoinnin näyttämönä. Teoksessa A. Ahonen (Toim.), *Psykososiaalisen hyvinvoinnin edistäminen opetustyössä* (s. 161–176). Lapin yliopisto.
- Jokela, T. (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (Toim.), *Cool: Applied visual arts in the North* (s. 10–21). Lapin yliopisto.
- Jokela, T. (2016). Yhteisöllistä ympäristötaidekasvatusta pohjoisessa. Teoksessa A. Suominen (Toim.), *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella. Avauksia, suuntia, mahdollisuuksia* (s. 69–83). Aalto-yliopisto.
- Jokela, T. (2019). Arts-based action research in the North. Teoksessa G. W. Noblit, G. W. (Toim.), *Oxford Research Encyclopedia of Education*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.522>
- Jokela, T. (2021). Yhdessä tekemisestä kansatietämiseen. Teoksessa M. Huhmarniemi, S. Wallenius-Korkalo & T. Jokela (Toim.), *Dialogista vaikuttamista – yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa* (s. 32–44). Lapin yliopisto.
- Jokela, T. (2022). Metsän ekosysteemipalvelut taideperustaisten palveluiden syttöinä. Teoksessa T. Jokela, & A. Stöckell (Toim.), *Taideperustaisia metsäkohtaamisia: ekosysteemipalveluista elinvoimaa luoville aloille* (s. 16–21). Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022040527209>
- Jokela, T., Coutts, G., Beer, R., Din, H., Usenyuk-Kravchuk, S., & Huhmarniemi, M. (2022). The potential of art and design to renewable economies. Teoksessa D. Natcher and T. Koivurova (Toim.), *Renewable economies in the Arctic* (s. 62–80). Routledge.
- Jokela, T., & Hiltunen, M. (2014). Pohjoiset kylät ja koulupihat taidekasvatuksen paikoina. Teoksessa E. HyryBeihammer, M. Hiltunen & E. Estola (Toim.), *Paikka ja kasvatus* (s. 78–106). Lapin yliopistokustannus.
- Jokela, T., & Hiltunen, M. (2023). Community-based art education: Promoting revitalization and eco-cultural resilience for cultural sustainability. Teoksessa C.-C. Lin, A. Sinner, & R. L. Irwin (Toim.), *Community arts education: Transversal global perspectives* (s. 86–98). Intellect.
- Jokela, T., & Hiltunen, M. (2024). New genre Arctic art education as a way of knowing with the North. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, & K. Burnett (Toim.), *Relate North: New genre Arctic art education beyond borders* (s. 12–37). InSEA Publications.
- Jokela, T., Hiltunen, M., & Huhmarniemi, M. (2019). Art-based action research: Participatory art education research for the North. Teoksessa A. Sinner, R. Irwin, & J. Adams (Toim.), *Provoking the field. PhDs in education: International perspectives on visual arts* (s. 45–56). Intellect.
- Jokela, T., Hiltunen, M., Huhmarniemi, M., Härkönen, E., Stöckell, A. Manninen, A., & Parpala, M. (2024). *Kuvataidekasvatuksen ja soveltavan taiteen projektiosaajaksi*. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-428-7>
- Jokela, T., Hiltunen, M., & Härkönen, E. (2015). Contemporary art education meets the international North. Teoksessa M. Kallio-Tavin & J. Pullinen (Toim.), *Conversations on Finnish art education* (s. 260–279). Aalto ARTS Books.
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (Toim.), *The Lure of Lapland: A handbook of arctic art and design* (s. 9–23). Lapin yliopisto. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63653>
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2020). Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & J. Paaso-vaara (Toim.), *Luontokuvaus soveltavana taiteena* (s. 39–62). Lapin yliopisto.
- Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2021). Stories transmitted through art for the revitalization and decolonization of the Arctic. Teoksessa R. Sørly, T. Ghaye & B. Kärteit (Toim.), *Stories of change and sustainability in the Arctic regions: The interdependence of local and global* (s. 57–71). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003118633>
- Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2022). Arctic art education in changing nature and culture. *Education in the North*, 29(2), 4–27. <https://doi.org/10.26203/55f2-1c04>
- Jokela, T., Kovero, M., & Huhmarniemi, M. (Toim.). (2021). *Taide avartaa matkailualaa Lapissa*. Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-300-6>
- Juhola, K., Huhmarniemi, M., & Raatikainen, K. (2020). Artistic research on dialogical aesthetics – Ethics of gathering. *Ruukku: Taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu*. <https://doi.org/10.22501/ruu.696352>
- Kárpáti, A. (Toim.) (2023). *Arts-based interventions and social change in Europe*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003376927>
- Keto, S., Foster, R., Pulkki, J., Salonen, A. O., & Värri, V.-M. (2022). Ekososiaalinen kasvatus: Viisi teesiä ratkaisuehdotuksena antroposeenin ajan haasteeseen. *Kasvatus & Aika*, 16(3), 49–69. <https://doi.org/10.33350/ka.111741>
- Korhonen-Kurki, K., & Horn, S. (2022). *Kestävyysmurrosta voidaan kiihdyttää pienilläkin muutoksilla vipuvaikutuskohdissa*. Suomen ympäristökeskus 3.11.2022. <https://www.syke.fi/fi/tietoa-meista/blogit/kaisa-korhonen-kurki-ja-susanna-horn-kestavyyksmurrosta-voidaan-kiihdyttää-pienilläkin-muutoksilla>

- Korsström-Magga, K. (2023). Art and co-research with Sámi reindeer herders - in the spirit of decolonisation unfolding cultural knowledge. Teoksessa L. Heininen, H. Exner-Pirot & J. Barnes (Toim.), *Arctic Yearbook 2023: Arctic Indigenous peoples: Climate, science, knowledge and governance*. Arctic Portal. <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2023/2023-scholarly-papers/498-art-and-co-research-with-sami-reindeer-herders-in-the-spirit-of-decolonisation-unfolding-cultural-knowledge/>
- Korsström-Magga, K., & Jokela, T. (2022). Art-based knowing with Sámi reindeer herders: A step towards resilience. Teoksessa G. Coutts, & T. Jokela (Toim.), *Relate North* #9 (s. 150–170). InSEA Publications. <https://doi.org/10.24981/2022-RN#9>
- Kothari, A., Salleh, A., Escobar, A., Demaria, F., & Acosta, A. (Toim.) (2019). *Pluriverse. A post-development dictionary*. Tulika Books.
- Kravtsov, T.; Huhmarniemi, M., & Kugapi, O. (2022). Encouraging empathy in creative tourism. Teoksessa M. Sarantou & S. Miettinen (Toim.), *Empathy and social transformations* (s. 31–43). Routledge.
- Laininen, E. (2019). Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 20(5), 16–38. <https://journal.fi/akakk/article/view/84515>
- Lempinen, H. (2016). Paikallisten elämäntyylit, alkuperäiskansojen kulttuurit? Kulttuuri ja sen kestävyys arktisten valtioiden strategioissa. *Alue ja Ympäristö*, 45(1), 4–14. <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/60678>
- Lintumäki, A. (2023). My place: Building young people's future using art-based action in the North. Teoksessa G. Coutts, & T. Jokela (Toim.), *Relate North: Possible futures* (s. 50–73). InSEA Publications. https://www.insea.org/wp-content/uploads/2023/12/RelateNorth-PossibleFutures_WEB.pdf
- Lintumäki, A., & Korsström-Magga, K. (2023). Kohti nuorten ilmastoaktiivisuutta Auroa-tulevaisuustapahtumassa. Teoksessa T. Jokela, M. Riikonen, & I. Holck (Toim.), *Ketterää taidetta Lapin tapahtumiin* (s. 134–139). Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023051544484>
- Luostarinen, N. (2023). *Paikkaleikkejä ja leikin paikkoja: leikkillisillä taideinterventioilla kohti paikkaempatiaa* [Tohtorin väitöskirja, Lapin yliopisto]. Lauda. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-392-1>
- Manifold, M., Willis, S., & Zimmerman, E. (Toim.). (2015). *Cultural sensitivity in a global world: A handbook for teachers*. National Art Education Association.
- Mantere, M.-H. (Toim.). (1995). *Maan kuva: kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta*. Taideteollinen korkeakoulu.
- McPhearson, T., M. Raymond, C., Gulsrud, N., Albert, C., Coles, N., Fagerholm, N., Nagatsu, M., Olafsson, A.S., Soininen, N., & Vierikko, K. (2021). Radical changes are needed for transformations to a good Anthropocene. *npj Urban Sustain*, 1(5). <https://doi.org/10.1038/s42949-021-00017-x>
- Meadows D. (1999). Leverage points: places to intervene in a system. *Donella Meadows archives: Academy for systems change*. <http://donellameadows.org/archives/leverage-points-places-to-intervene-in-a-system/>
- Mikkonen, E., Hiltunen, M., & Laitinen, M. (2020). My stage: Participatory theatre with immigrant women as a decolonizing method in art-based research. *Art/Research International: A Transdisciplinary Journal*, 5(1), 104–128. <https://journals.library.ualberta.ca/ari/index.php/ari/article/view/29474/21979>
- Moilanen, A., & Salonen, A. (2022). Planetaarinen sivistys – kohti antroposeenin ajan sivistysidealia. *Kasvatus & Aika*, 16(2), 47–71. <https://doi.org/10.33350/ka.107626>
- OPH (2022). *Kestävän kehityksen keskeiset käsitteet*. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kesta-vaan-kehityksen-keskeiset-kasitteet>
- Pihkala P. (2022). The process of eco-anxiety and ecological grief: A narrative review and a new proposal. *Sustainability*, 14(24), 16628. <https://doi.org/10.3390/su142416628>
- Pohjakallio, P. (2005). *Miksi kuvista? Koulun kuvataideopetuksen muuttuvat perustelut* [Tohtorin väitöskirja]. Taideteollinen korkeakoulu.
- Raatikainen, K., Juhola, K., & Huhmarniemi, M. (2020). "Face the cow": Reconnecting to nature and increasing capacities for pro-environmental agency. *Ecosystems and People*, 16(1), 273–289. <https://doi.org/10.1080/26395916.2020.1817151>
- Rathwell, K. J., & Armitage, D. (2016). Art and artistic processes bridge knowledge systems about social-ecological change: An empirical examination with Inuit artists from Nunavut, Canada. *Ecology and society*, 21(2), 21. <https://doi.org/10.5751/ES-08369-210221>
- Salonen, A., & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus*, 35(1), 4–15. <https://doi.org/10.33336/aik.94118>
- Salonen, A., & Salonen, E. (2023). Systeminen ymmärrys – avain kestäväan tulevaisuuteen. Teoksessa P. Uusikylä & H. Jalonen (Toim.), *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta?* (s. 254–274). Into.
- Siivonen, K., Cantell, H., Ihanainen-Rokio, O., Kurenlahti, M., Laakso, S., Latvala-Harvilahti, P., Pietikäinen, J., & Salonen, A. O. (2022). Kestävyysmurroksen keinot. Teoksessa T. Halonen, K. Korhonen-Kurki, J. Niemelä, & J. Pietikäinen (Toim.), *Kestävyyden avaimet: Kestävyystieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteisöön* (s. 199–266). Gaudeamus. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/13bcb98a-2e1a-4bc4-b7fd-31597048450e/content>
- Soppela, P. (2022). Art-based insights into the relationship between the Lapland cow, humans and Northern nature. Teoksessa G. Coutts, & T. Jokela (Toim.), *Relate North* #9 (s. 126–149). InSEA Publications. <https://doi.org/10.24981/2022-RN#9>
- Stöckell, A., & Jokela, T. (2022). Polkuja metsänantimien äärelle. Teoksessa T. Jokela, & A. Stöckell (Toim.), *Taideperustaisia metsäkohtaamisia: ekosysteemipalveluista elinvoimaa luoville aloille* (s. 10–13). Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022040527212>
- Tennberg, M.; Lempinen, H., & Pirnes, S. (2019). The resourceful North: Divergent imaginaries from the European Arctic. Teoksessa M. Tennberg; H. Lempinen & S. Pirnes (Toim.), *Resources, social and cultural sustainabilities in the Arctic* (s. 175–181). Routledge.
- Unesco (2017). *UNESCO moving forward the 2030 agenda for sustainable development*. Unesco. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pfo000247785>
- United Nations (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Uusikylä, P., & Jalonen, H. (2023). Systemiajattelun alkeet ilmiölähtöistä ymmärrystä varten. Teoksessa P. Uusikylä & H. Jalonen (Toim.), *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta?* (s. 7–21). Into.

- Vadén, T. (2016). Modernin yksilön harhat ja ympäristötaidekasvatus. Teoksessa A. Suominen (Toim.), *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella: Avauksia, suuntia, mahdollisuuksia* (s. 134–142). Aalto ARTS Books.
- Värri, V.-M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Vastapaino.
- Wagner, E., Nielsen, C. S., Veloso, L., Suominen, A., & Pachova, N. (Toim.). (2021). *Arts, sustainability and education*. Springer.
- Wildcat, M., McDonald, M., Irlbacher-Fox, S., & Coulthard, G. (2014). Learning from the land: Indigenous land based pedagogy and decolonization. *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*, 3(3). <https://nycstandswithstandingrock.files.wordpress.com/2016/10/wildcat-et-al-2014.pdf>
- Ylirisku, H. (2021). *Reorienting environmental art education*. [Tohtorin väitöskirja, Aalto yliopisto]. Aaltodoc. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-0245-1>